

ÖNSÖZ

Kuddûsî sıfatın sahibi, Allah'ın yüce kıldığı büyük peygamberlerden biri olan Hz. İdrîs, Allah'a olan büyük aşkıyla güneş makamına yükseltilmiş ve bu makamın daim temsilcisi olmuştur.

O, takdiste en yüce olan, felsefî kesimlerde Alîm ya da Hakîm anlamında Hermes'tir. İlk kez kalem ile yazı yazan, remil ilminin sahibi, hesap, kâinat ve felek ilmini ilk bilen, hey'et, tıp ve bitkilerin sırrını ilk bilen, ilk elbise diken, ilk kez ibâdethâne yapıp orada ibâdet eden, ulvî ve arzî şeyler hakkında ilk vezinli kaside ve şiir yazan, şehircilik yöntemini iyi bilen, ölçü ve tartı âletlerini ilk kullanan, ilk kez silah yapan, yer-yüzünde demiri ilk keşfedip âlet yapan, ziraati geliştiren ve yetmiş iki dil bilen nebiü'l-âlâ, aliyyü'ş-şan ve insan cinsinin genel kutbu olan yüce peygamberdir.

Allah mânâsını idrak etmeyi nasip etsin.

Cemâlnur Sargut

İDRİS FASSI

*“İdrîsî” Kelime’deki “Kuddûsî”
Hikmetin Açıklanması*

Nûh Peygamber’in temsil ettiği subbûhî sıfattan hemen sonra kuddûsî sıfat gelir. Bu sıfat İdrîs kelimesinin hakikatidir.

“Bundan önce ‘subbûhî’ sıfat ile Nûh (a.s) arasındaki münasebeti açıklamıştık. Burada ise, Şeyh (r.a) aralarındaki ortaklıktan dolayı İdrîs’i, Nûh’tan sonra zikretmiştir. Şöyle ki: Mânâ ve mertebede subbûhî sıfatı takip eden şey, kuddûsî sıfattır. Çünkü Subbûh, eksikliğin kendisine ulaşmasından münezze ve uzak olan demektir. Kuddûs ise, kudsiyetine zarar verecek şekilde kendisine kötülüğün ulaşması imkânını vehmettirecek her şeyden mukaddes ve temiz olan demektir. Bu mânâyâ Kur’ân-ı Kerîm’den çeşitli âyetler ile dikkat çekilmiştir: Buna örnek olarak, şu âyeti zikredebiliriz: *‘Allah, zâlimlerin söylediklerinden münezzehtir.’* Hz. Peygamber’in hadis ve duâlarında da, buna işaret edilmiştir. Bu hadisler arasında da şunu zikredebiliriz:

Peygamber Efendimiz (s.a.s) Cebrâil’e Rabb’in namaz kılar mı? diye sormuştur. Cebrâil de ‘Evet’ demiştir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz ‘Onun namazı nedir?’ diye sorar.

Bunun üzerine Cebrâil, Őu cevabı vermiştir: ‘*Subbûh, Kuddûs, vesiat rahmetî gazabî/ Rahmetim gazâbımı geçmiŐtir.*’

Böylece Cebrâil, Kuddûs’ü Subbûh’a bitiŐtirmiŐtir. Hakk’ı niteleyen kiŐi, bu takdisteki eksiklik yönünü bilmeseyse bile, Kuddûs’te bu ilâhî mertebeye bir eksikliğin ulaŐmasını vehmettiren bir anlam vardır; bu eksikliği, bu vasıf ile nitelenen Hakk’ın bu gibi eksikliklerin kendisine ulaşmasından yüceliğini bilen kimseye bilebilir.”¹

---

1 Sadreddin Konevî, *Fusûsü’l-Hikem’in Sırları*, trc. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 32-33.

KUDDÛS

“Kuddûs kelimesi takdisten türemiştir. Mukaddes anlamına gelir. Takdis kelimesinin sözlük anlamı temizlemektir. Istilâhta ise Cenâb-ı Hakk’ı şânına yakışmayan imkân ve ihtiyaçtan, oluşa ait noksanlıklardan ve bunlara benzer sıfatlardan temizlemeye ve arındırmaya denir. Bu isim nitelik olarak subbûh isminden daha çok şiddet ve belâgat ifade eder. Onun için Subbûh-Kuddûs tâbir edilerek, Kuddûs sözü sonraya alınır. Buna dayanarak olgunluk derecesine yakınlığı yönünden Subbûhî hikmetten sonraya konuldu. Bununla birlikte Nûh (a.s) zaman bakımından İdrîs’ten (a.s) sonradır ve bu yönden teşbih, kapsayıcılığı dolayısıyla tenzihi içine alır. Oysa takdis, tenzihi içine almakla kalmaz aynı zamanda makamının daha kapsayıcı olmasından dolayı nitelik ve nicelik yönünden olgunluk derecesine daha yakın olur. Nûh’un (a.s) tenzihi aklî bir tenzihti; İdrîs’in (a.s) tenzihi ise aklî olması yanında nefsî idi de. Kendinden önceki Subbûhî hikmetle ilgili olduğundan Hz. İdrîs’e de Kuddûsî hikmet özgü kılındı. Tam bir riyâzatla nefsinin beden uğraşlarından, akıl ve rûhunu düşük sıfatlardan ve hayvânî ahlâktan takdis kılıp arıttığından, rûhâniyeti hayvâniyetine üstün geldi ve çoğu zaman bedeninden kurtulup göklere yükselerek meleklerle karıştı, mücerret ruhlarla oturdu, onlarla dostluk kurdu. On altı sene yemek, içmek ve uyumaktan kesilip sırf akıl ve saf ruh oldukları da meş-

hurdu. Özetle, takdis her şeyden yüce olduğundan Cenâb-ı Hak ona yücelik bağışladı.”²

“Tenzihin en kâmil olanının takdis olduğu belirtilmiştir. Çünkü takdis ile ilgili olarak el-Kuddûs ismi esmâ-i hüsnâdan olup Subbûh ismine göre daha kuvvetli bir tenzih gerektirir.”³

“Takdis hikmeti İdrîs Peygamber’in rûhuna yerleştirildiği için Hz. İdrîs, takdiste varılabilecek en büyük mertebeye sahip olmuştur. Bu da onun en yüce mekâna yükseltilmesi ile neticelenmiştir. Bu mekâna ‘takdis mekânı’ adı verilmiş ve mertebe olarak da ‘Rûhu’l-kuds’ mertebesi olduğu belirtilmiştir.

İbnü’l-Arabî takdis ile aynı kökten olan kuds kelimesini; sâfiyet anlamında mânevî bir tahâret olarak tarif eder. Kuds, Hak’ta zâtî olarak bulunurken varlıklarda ârizîdir. Birinci durumda kuds, ilâhî mertebeyi el-Kuddûs isminin gereği olarak, bir tesir kabul edip değişiklik olmasından tenzih etmektedir. İkinci durumda ise el-Kuddûs isminin varlıklardaki tecellîsinden bahsedilebilir. Bu ise insanlarda ârizî olarak bulunmakta olup, değişikliğe müsaittir. İbnü’l-Arabî, insanlardaki kudsiyetin farklı derecelerini anlatır. Bunlardan biri de nefislerin riyâzatlar ile takdisidir ki göreceğimiz üzere İdrîs Peygamber bunun en bariz misalidir. Bu takdis; ahlâkı güzelleştirmek, mizâcî mücâhede ile, akılları mükâşefeler ve mütâlaalarla, âzâları da şerîatın bildirdiği şekilde emir ve yasaklara riâyette gerçekleştirebilir.

Bu anlamda Hakk’ı takdis etmek; tenzihin sâfiyetine gelebilecek her türlü kusur, zan ve şüpheden Zât’ın tathîridir.

2 İsmail Ankaravî, *Nakşe’l-Fusûs Şerhi*, Ataç Yayınları, İstanbul 2005, s. 95-96.

3 Dr. Veysel Akkaya, *Şeyh-i Ekber İbn Arabî’de İdrîs Peygamber*, Erkam Yayınları, İstanbul 2010, s. 119.

Tesbihin mânâsından kaynaklanan sınırlamadan uzaklaşmakla, Zât'ın mutlaklığını hâlis kılmaktır.

Kâşânî'nin ifadesiyle takdis etmek; imkânların gereklerinden uzak olarak zikredilen şeylerden, maddelerin taallukundan ve Allah Teâlâ hakkında, sınırlama ve kayıtlamayı îcap ettiren taayyünatın ahkâmı ile ilgili vehmedilen ve akledilen her şeyden O'nu tenzih etmektir. Tesbihte noksanlık yollarını nefyetmek var iken takdiste ise bu yolların mümkünlüğünü dahi nefyetmek vardır.

İbnü'l-Arabî takdis münâcatında bu mânâya şöyle işaret eder:

*Sen tenzihten de münezzeh iken
Nasıl bahsedilir acz içindeki teşbihten*

İbnü'l-Arabî Nûh Fassi'nda aklî tenzih, İdrîs Fassi'nda ise aklî ve nefsî tenzih üzerinde durur. Bu ikinci tenzih şekli 'takdis' olarak isimlendirilmiştir. Kâşânî, Hz. İdrîs'in nefsî tenzihinin yani mücâhede ve riyâzatın normal şartlarda yapacağı çok üzerinde olduğunu belirtir. Bu da ancak peygamberin ulaşabileceği bir seviye olarak değerlendirilebilir.

İbnü'l-Arabî'nin 'kuddûsî hikmet'i Hz. İdrîs'e nispet etmesinin sebebi, kemâlinin, Hakk'ı takdise dayalı olmasıdır. Bu takdis şekli, insana ilham edilen fücordan yani tabiî bulaıklıklardan; unsûrî yaratılıştan kaynaklanan eksikliklerden kurtularak ruhânîleşmektir.²⁴

Aklî tenzihte Allah'ı çeşitli vasıflara tenzih ettiğimizden dolayı eksiklik olur. Bu, Allah'ı sonsuz kelimesi ile tenzih edişimiz gibidir veya 'Allahu Ekber' dediğimiz zaman sanki O'ndan başka bir varlık varmış da Allah onlardan yüceymiş gibi olur. Kuddûs ise zâtî tenzihtir ki, herhangi bir mevhum

4 Dr. Veysel Akkaya, *Şeyh-i Ekber İbn Arabî'de İdrîs Peygamber*, Erkam Yayınları, İstanbul 2010, s. 107-108.

ile değil, gönül ile tenzihtir. Ken'an er-Rifâî Hazretleri ise tesbih ve takdis arasında fark var mıdır? sorusuna cevaben:

“Hâl etmez isen, bunların ikisinin de faydası yoktur. Maksat Allah'ı bulmak, bilmek ve tapmaktır. O hâsıl olmadıktan sonra, tesbihin de tehlilin de hebâ olur gider. Allah sizin tesbihinize takdisinize bakmaz ancak kalbinize bakar. Şu halde işe oradan başlamak lâzımdır, buyurmuştur.”⁵

“Kuddûs, noksan sıfatlardan sıfâtî tenzihle değil zâtî tenzihle münezzeh olandır. Zâtî tenzih ile sıfâtî tenzihin arasındaki farka gelince; zâtî tenzih bir şeyi hiçbir bakımdan kendi sıfatı olmayan şeyden olumsuzlamaktır. ‘İnciyi ahşap olmaktan tenzih ederim’ dediğinde, ahşabı inciden olumsuzlaman gibi. Sıfâtî tenzih ise bir şeyin kendi sıfatının gerektirmediği bir durumu ondan olumsuzlamandır. ‘Sahip zulmetmez. Bilakis başkasının mülkünde değil kendi mülkünde tasarrufta bulunur.’ diyerek sahip olduğu şeyde tasarrufta bulunduğu, sahip olan kimseden zulüm ve işkence etmeyi olumsuzlaman gibi. Böylece sen zâtından dolayı değil, sahip olma sıfatının gereğinden dolayı ondan zulüm sıfatını olumsuzladın.”⁶

“el-Kuddûs, nitelendiği her şeyden temiz ve nezih olan demektir. O, ebrârın nefislerini günah kirlerinden temizlemiştir, kötülerini ise, alınlarından ve ayaklarından yakalamıştır. Her ikisi de, meseleyi gereği gibi düşünen ve anlayan kimse için, Hakk'ın kutsiyet ve nezihliğinin neticeleridir.

Bilinmelidir ki:

Tahâret ve nezihlik, iki mertebe arasında gidip gelir: Bunlar mutlaklık ve takyit mertebeleridir. Bunlar, her varlıkta

5 Ken'an Rifâî, *Sohbetler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2009, 2. Baskı, s. 630.

6 Abdülkerim Cili, v *Hakikat-i Muhammediyye*, çev. Muhammed Bedirhan, Nefes Yayınları, İstanbul 2010, s. 60.

hüküm sahibidir ve onların mazharlarında zuhur ederler. Müşâhede ehli, keşifteki derecelerine göre, bunların eserlerini görürler. Çünkü Ehlullah'tan bazıları, Hakk'ın hüviyetini mümkünlerin mazharlarında görürler, böylelikle onlar, Hakk'ın varlığı ve mümkünlerin a'yânında zuhûruyla, mümkünlere ait mukaddesliği müşâhede ederler; ayrıca, mümkünlerin Hak sayesinde kendilerine mahsus ve onlara nispet edilen imkân ihtimallerinden, hadislik başkalaşmalarından, sınırlılık karanlıklarından münezzehtliğini görürler.

Onlar, işi kendisini kabul eden pek çok a'yânda her bir ayn üzerine tecellî edişile 'bir' olarak görürler. Onların vücûdî ayn'ları başkalaşmaz, sadece bir kısmı başka bir kısım için zuhur eder, buna karşın diğerlerinden gizlenirler. A'yânın birbirleri için zuhur etmesi veya birbirlerinden gizlenmeleri, kendi kabiliyet ve özelliklerine göre değişir.

Buna göre her ayn, tecellilerin şe'nlerini kabul etme ve özellikte başka bir ayn'ın özelliğinden farklıdır.

Ehl-i keşften bazıları ise, Hakk'ı mazharın aynı olarak görürler. Onlar, mümkünlerin a'yânının hükümlerini de, Hakk'ın varlık aynasında zuhur etmiş görürler; böylelikle bu müşâhede mümkünlerin hükümlerinin Hakk'ın zâtında başkalaşmasından mukaddeslik Hakk'ın zâtına döner. Bunun neticesinde Hak, bu hükümlerin değişmesiyle zâtında herhangi bir değişiklik olmaktan münezzeht ve mukaddes olarak müşâhede edilir. *(Yazarın Notu: Bu tür bir tenzih ile sevgilinin mükemmelliğini idrak ettiğinde, O'nun her bir varlıktaki değişik tecellisi seni etkilemez ki, bu hâl kusur görmeyi ortadan kaldırır. Aklın tenzihinde kıyas vardır fakat gönlün tenzihinde kıyas olmaz. Bu da sevdiğini tenzih etmen gibidir ki onun yaptığı her şey sana güzel gözükür.)*

Buna örnek olarak, farklı renklerdeki camlara aksettiğinde güneş ışığının herhangi bir renk almamasını verebiliriz. Halbuki his, onu renklenmiş görür.

Aynı şekilde, meleğin bazen insan sûretinde ve bazen de ufukları kaplayan bir tarzda görülmesi de böyledir. Bunun nedeni, idrak edenin haline göre, meleğin sûretlerinin değişmesi veya onun sûretlerde çeşitlenmesidir; halbuki melek, meleklik halinde, başkalaşmaktan münezzehtir.”⁷

---

7 Sadreddin Konevî, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, trc. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, 2. Baskı, s. 44-45.

1- İdrîs

İDRÎS

İdrîs: Uhnuh, adanmış, kendini işine adanmış anlamındadır. İdrîs kelimesi ders kökünden gelir aynı zamanda öğretmen, eğiten demektir. Felsefî kesimlerde alîm ya da hakîm anlamında Hermes olarak da bilinir. Mânevî mânâda İdrîs ve İlyas aynı makamı temsil etmektedirler ve Hz. Âdem'in yedinci kuşak torunudur.

Bazı kitaplarda kendisine 16, 30 ya da 50 sayfa indirilmiş olduğu söylenir. Felekler ilminden ilk defa bahseden odur. Şeriat getirmiş, oruç, sadaka, adak ve öşür (*vergi*) mecburiyeti koymuş, aşırı yemek ve sarhoşluğu yasaklamıştır. Güzel koku ve turfanda meyveyi önermiştir. İlk defa ata binip cihat yapan nebîdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de "*Kitapta İdrîs'i de zikret çünkü o sâdık bir nebî idi. Biz onu yüce bir mekâna refettik.*" (Meryem, 56-57) buyrulur. Diğer bir âyette ise "*İsmâil, İdrîs, Zülkifl'i zikret. Bunların hepsi sabredenlerdendi. Onları rahmetimize dahil ettik. Çünkü onlar şüphesiz sâlih kimselerdendi.*" (Enbiyâ, 85-86) buyrulur.

Resûlullah ise, İdrîs'in (a.s) remil ilmini bildiğini hadislerle bildirmiş ve onun mîrâca çıkıp dönmediğini haber vermiştir;